

Οι αόριστες αντωνυμίες της ελληνικής: η περίπτωση του *κάποιος* και του *κανένας*

Παρασκευή Αγρέβη

Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία εξετάζεται η έκφραση των λειτουργιών του *συγκεκριμένου* και *μη συγκεκριμένου* στην κοινή νέα ελληνική, η οποία πραγματώνεται πρωτοτυπικά από τον υπαρκτικό ποσοδείκτη *κάποιος* και τον δείκτη πολικότητας *κανένας* αντίστοιχα. Στόχος της εργασίας είναι να αναδείξει ότι η έκφραση της ειδικότητας δεν οφείλεται στην ίδια την αντωνυμία, αλλά στο συντακτικό περιβάλλον στο οποίο εμφανίζεται. Γίνεται αναφορά σε διαγλωσσικά δεδομένα, ώστε να τοποθετηθεί η νέα ελληνική στο τυπολογικό τοπίο της ειδικότητας, αλλά και σε πληροφορίες από τη διαχρονία, που μαρτυρούν την επέκταση των λειτουργιών των αντωνυμιών ήδη από την ύστερη μεσαιωνική. Η ανάλυση ανέδειξε πέντε διακριτές σημασιολογικές αντωνυμικές οντότητες, καθεμία από τις οποίες επιτελεί συγκεκριμένο γραμματικό σκοπό. Η επανακατηγοριοποίηση των αντωνυμιών ανάλογα με τη λειτουργία που επιτελούν και το συντακτικό περιβάλλον στο οποίο εμφανίζονται, αναδεικνύουν πιθανές τυπολογικές και διαχρονικές επιπτώσεις που χρήζουν περαιτέρω έρευνας.

Λέξεις-κλειδιά: *ειδικότητα, δείκτες πολικότητας, ποσοδείκτες, αόριστες αντωνυμίες, περιβάλλοντα κατανομής*

1. Εισαγωγή

Θέμα της παρούσας εργασίας είναι η έκφραση της *ειδικότητας* (specificity) στην κοινή νέα ελληνική (KNE), η οποία αφορά τη διάκριση μεταξύ αναφοράς σε μία *συγκεκριμένη* (specific) ταυτοποιήσιμη οντότητα (Haspelmath 1997: 37–38), έναντι της αναφοράς σε μία οποιαδήποτε, *μη συγκεκριμένη* (non-specific). Η ειδικότητα πραγματώνεται στην KNE μέσω του χαρακτηριστικού [+/-ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ] ([+/-ΣΥΓΚ]) στις αόριστες αντωνυμίες *κάποιος* και *κανένας* (ενδεικτικά Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton 1999: 312–216). Οι δύο αντωνυμίες διαφέρουν *a priori*, εφόσον η πρώτη αποτελεί έναν

υπαρκτικό ποσοδείκτη (ΥΠ) (existential quantifier), και εμφανίζεται σε κάθε συντακτικό περιβάλλον, ενώ η δεύτερη είναι δείκτης πολικότητας (ΔΠ) (polarity item), και υπόκειται σε συντακτικούς περιορισμούς. Σύμφωνα με τον Haspelmath (1997: 39), το παράδειγμα (1) είναι χαρακτηριστικό αυτής της διάκρισης, καθώς οι αντωνυμίες *κάποιος* (1α) και *κανένας* (1β) χρησιμοποιούνται για να εκφράσουν το *συγκεκριμένο* και *μη συγκεκριμένο* αντίστοιχα:

- (1) α. Θέλει να παντρευτεί με *κάποια* Ελληνίδα.
β. Θέλει να παντρευτεί με *καμιά* Ελληνίδα.

(Haspelmath 1997: 39)

Επομένως, σύμφωνα με την υπάρχουσα θέση, η επιλογή της αναφοράς του *συγκεκριμένου* και *μη συγκεκριμένου* πραγματοποιείται στην ΚΝΕ μέσω της επιλογής της κατάλληλης αντωνυμίας. Ωστόσο, η βιβλιογραφία επισημαίνει παραδείγματα στα οποία η αντωνυμία *κάποιος* χρησιμοποιείται με τη σημασία *x-δήποτε* και η αντωνυμία *κανένας* με τη σημασία *κάποιος*, όπως φανερώνουν τα παραδείγματα στο (2), κάτι το οποίο δείχνει να ανατρέπει την πάγια αντιστοίχιση αντωνυμίας και λειτουργίας:

- (2) α. Ας ρωτήσουμε *κάποιον*. (= τον οποιονδήποτε)
β. Αν βρεις *κάποιον*, ρώτησέ τον. (=οποιονδήποτε)
γ. Για φέρε μου *κάτι* να φάω! (=οτιδήποτε)
δ. *Καμιά* φορά πηγαίνω στη βιβλιοθήκη. (=κάποιες φορές)

(προσαρμοσμένα από Holton *et al.* 1999: 315–316)

Επομένως, αν οι ερμηνείες στο (2) ισχύουν, και οι λειτουργίες αλληλεπικαλύπτονται και από τις δύο αντωνυμίες, αυτό σημαίνει ότι η αντωνυμία καθαυτή δεν μπορεί να είναι αποκλειστικά υπεύθυνη για τον καθορισμό της ειδικότητας, αλλά, αντίθετα, ότι η έκφρασή της καθορίζεται και από άλλους προτασιακούς παράγοντες. Μέσω της διερεύνησης αυτής της υπόθεσης, το ερώτημα που προκύπτει είναι το ποια είναι εκείνα τα συντακτικά περιβάλλοντα που καθορίζουν τη λειτουργία του *συγκεκριμένου* και *μη συγκεκριμένου*, τα οποία δεν είναι απαραίτητο να σχετίζονται αποκλειστικά με την επιλογή της αντωνυμίας. Η διερεύνηση αυτού του ερωτήματος, έχει ως στόχο να

αναδεικνύει ότι η διαφοροποίηση των δύο λειτουργιών στην ΚΝΕ προκύπτει από το συντακτικό περιβάλλον. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, στην παρούσα εργασία εξετάζονται τα χαρακτηριστικά αυτών των αντωνυμιών πρωτίστως σε συγχρονικό επίπεδο, τα οποία εμπλουτίζονται δευτερευόντως με δεδομένα από την τυπολογική ποικιλία και τη διαχρονική τους εξέλιξη. Μεθοδολογικά, η εργασία αποτελεί μία βιβλιογραφική επισκόπηση με πρόταση εφαρμογής νέας κατηγοριοποίησης, βασισμένης στα χαρακτηριστικά των αντωνυμιών, με σκοπό να δοθεί μία επαρκής σημασιολογική περιγραφή των υπό εξέταση δεδομένων σε συγχρονικό επίπεδο.

Το κεφάλαιο 2 περιλαμβάνει τη θεωρητική πλαισίωση της εργασίας, με πληροφορίες από την τυπολογία (2.1), τη διαχρονία (2.2) και τη συγχρονική περιγραφή των αντωνυμιών (2.3). Στο κεφάλαιο 3 πραγματοποιείται η ανάλυση των δεδομένων. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται συντόμως τα υπάρχοντα συντακτικά περιβάλλοντα κατανομής των δύο αντωνυμιών (3.1), πλαισιώνονται μεθοδολογικά οι επιμέρους υπό εξέταση αντωνυμικές οντότητες (3.2) και εντοπίζονται συγκεντρωτικά τα περιβάλλοντα κατανομής της νέας κατηγοριοποίησης που προτείνεται (3.3). Τέλος, ακολουθεί η συγκέντρωση και η σύνθεση των γενικεύσεων (κεφάλαιο 4) και η διατύπωση των τελικών συμπερασμάτων (κεφάλαιο 5).

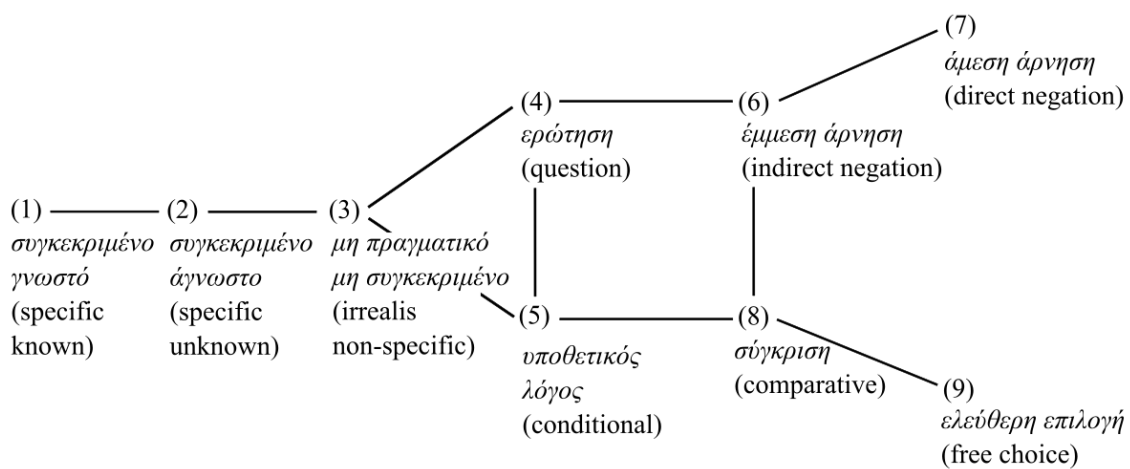
2. Οι αόριστες αντωνυμίες *κάποιος* και *κανένας*: άξονες μελέτης

Το παρόν κεφάλαιο επικεντρώνεται στη θεωρητική πλαισίωση των υπό εξέταση δεδομένων. Συγκεκριμένα, στην ενότητα (2.1) εντοπίζονται τρεις περιπτώσεις γλωσσών με τρεις διαφορετικούς τρόπους έκφρασης της ειδικότητας, και γίνεται φανερό η διαφοροποίηση της ΚΝΕ στο υπάρχον τοπίο. Στην ενότητα (2.2) παρουσιάζονται οι βασικές σημασίες των αντωνυμιών και η υπάρχουσα κατανομή των λειτουργιών τους κατά την *Ύστερη Μεσαιωνική Ελληνική* (ΥΜΕ). Στην ενότητα (2.3) παρουσιάζονται δεδομένα από τέσσερις γραμματικές, προκειμένου να διαφανεί η απόκλιση στον τρόπο σχολιασμού και κατηγοριοποίησης των αντωνυμιών έναντι της παρούσας πρότασης.

2.1 Διαγλωσσικά δεδομένα

Η πάγια αντιστοίχιση αντωνυμίας και λειτουργίας που παρουσιάστηκε στο (1) εντάσσεται στην ευρύτερη τυπολογική επισκόπηση που πραγματοποιεί ο Haspelmath

(1997), η οποία αφορά τη σχέση μεταξύ των δομικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών των αόριστων αντωνυμιών. Διακρίνει τουλάχιστον εννέα βασικές λειτουργίες (Haspelmath 1997: 4), τις οποίες σχηματοποιεί σε έναν συνεπαγωγικό χάρτη. Η ειδικότητα επιμερίζεται διαγλωσσικά σε τρεις λειτουργίες ως συνδυασμός δύο χαρακτηριστικών, του [+/- ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ] και [+/-ΓΝΩΣΤΟ]: το *συγκεκριμένο γνωστό*, το *συγκεκριμένο άγνωστο*, και το *μη συγκεκριμένο*. Οι τρεις αυτές λειτουργίες καταλαμβάνουν τις θέσεις (1)–(3) στον συνεπαγωγικό χάρτη (Εικόνα 1), και είναι διαδοχικές για το κάθε αντωνυμικό σύνολο της κάθε γλώσσας.

Εικόνα 1: Ο συνεπαγωγικός χάρτης του Haspelmath (1997: 4) [Μτφρ. ΠΑ].

Όπως επισημαίνει η Τοπιντζή (2021: 277), κάποιες λειτουργίες εκφράζονται με μία μόνο ομάδα όρων (για παράδειγμα, η *άμεση άρνηση* εκφράζεται μόνο με το *κανένας/τίποτα*), ενώ σε άλλες υπάρχει η δυνατότητα επικάλυψης (για παράδειγμα, η *ερώτηση* εκφράζεται και με το *κάποιος/κάτι*, και με το *κανένας/τίποτα*).

Οι γλώσσες εκφράζουν με διαφορετικό τρόπο τις τρεις αυτές λειτουργίες στο αντωνυμικό τους σύστημα (βλ. Πίνακα 1). Για παράδειγμα, στην αγγλική (Dekier 2021: 3), η έκφραση της ειδικότητας γίνεται με το προθηματοειδές *some-* και στις τρεις περιπτώσεις. Στη γεωργιανή (Haspelmath 1997: 304), το *συγκεκριμένο γνωστό* και *άγνωστο* εκφράζεται με το επίθημα *-γac*, και το *μη συγκεκριμένο* με το επίθημα *-me*. Στη ρωσική (Eremina 2012: 9–12), το *συγκεκριμένο γνωστό* εκφράζεται με το πρόθημα *koe-*, το *συγκεκριμένο άγνωστο* με το επίθημα *-to*, και το *μη συγκεκριμένο* με το επίθημα *-nibud*.

μοτίβο συγκρητισμού	απόλυτος συγκρητισμός	μερικός συγκρητισμός	απουσία συγκρητισμού	δ/κή βάση σχηματισμού
------------------------	--------------------------	-------------------------	-------------------------	--------------------------

υπόδειγμα	αγγλική	γεωργιανή	ρωσική	νέα ελληνική
<i>συγκεκριμένο γνωστό</i>	<i>some-</i>	<i>-yas</i>	<i>koe-</i>	<i>κάποιος</i>
<i>συγκεκριμένο άγνωστο</i>			<i>-to</i>	
<i>μη συγκεκριμένο</i>		<i>-me</i>	<i>-nibud</i>	<i>κανένας</i>
έκφραση ειδικότητας	μορφολογική			λεξική (·)

Πίνακας 1: Η έκφραση της ειδικότητας στις υπό εξέταση γλώσσες.

Μέχρι στιγμής, η υπάρχουσα θέση είναι ότι η επιλογή της κάθε αντωνυμίας είναι εκείνη που ευθύνεται για την έκφραση της κάθε λειτουργίας. Ωστόσο, όπως θα φανεί στις επόμενες ενότητες (2.2–2.3), η αντιστοιχία αντωνυμίας και λειτουργίας δεν είναι απόλυτη, κάτι που υποδεικνύει ότι η λειτουργία του *συγκεκριμένου* και *μη συγκεκριμένου* εκφράζεται με άλλον τρόπο. Η επιβεβαίωση της υπόθεσης εργασίας συνηγορεί στη δυνατότητα χρήσης δύο διαφορετικών αντωνυμιών για την έκφραση της ειδικότητας, σε αντίθεση με την παραπάνω τάση έκφρασης της ειδικότητας μέσω μορφολογικών διεργασιών.

2.2 Πληροφορίες από τη διαχρονία

Η αντωνυμία *κάποιος* σχηματίζεται από την προσθήκη του στοιχείου *κα-* στη βάση μιας ερωτηματικής λέξης (*wh-word*) (Giannakidou 2012: 301), και συγκεκριμένα της αντωνυμίας *ποιος* (Roberts & Roussou 2003: 163· Roussou & Vlachos 2023: 9), το οποίο στοιχείο προσδίδει στην αντωνυμία ποσοδεικτική ισχύ. Η αντωνυμία *κανένας* αποτελείται από το ελεύθερο μόρφημα *καν*, που λειτουργεί ως αρνητικός ΔΠ, και την αόριστη αντωνυμία *ένας/μία/ένα* (Tsimplici & Roussou 1996· Giannakidou 1998· Roussou & Vlachos 2023).

Οι σημασίες του *κάποιος* κατά την ΥΜΕ είναι ανάλογες της λειτουργικά ανταγωνιστικής συνώνυμης αόριστης αντωνυμίας *τις* ‘κάποιος’, οι οποίες αντιστοιχούν με τα *some* ‘κάποιος’, *one* ‘ένας’, *no one* ‘κανένας’, και *anyone* ‘οποιοσδήποτε’ της σύγχρονης αγγλικής. Οι δύο πρώτες σημασίες εντοπίζονται σε *θετικά* (positive) περιβάλλοντα, ενώ οι δύο τελευταίες σε *αρνητικά* (negative) και *επιδραστικά* (affective)

περιβάλλοντα (Holton *et al.* 2019: 1025). Αντίστοιχα, οι σημασίες του *κανένας* φτάνουν κατά την ΥΜΕ να αντιστοιχούν στα *no one* ‘κανένας’, *anyone* ‘οποιοσδήποτε’ και *one* ‘ένας/κάποιος’ της σύγχρονης αγγλικής (Holton *et al.* 2019: 1058).

Οι σημασίες αυτές εντάσσονται σε μία ευρύτερη κατηγοριοποίηση των λειτουργιών των αόριστων αντωνυμιών της ΥΜΕ (Holton *et al.* 2019: 1023–1024). Συγκεκριμένα, οι τρεις λειτουργίες των αόριστων αντωνυμιών είναι η *συγκεκριμένη*, η οποία συναντάται σε καταφατικές προτάσεις (αντίστοιχη με τη σειρά *some-* της αγγλικής), η *μη συγκεκριμένη*, η οποία συναντάται σε υποθετικές και ερωτηματικές προτάσεις (αντίστοιχη με τη σειρά *any-* της αγγλικής), και, επίσης, η *μη συγκεκριμένη*, η οποία συναντάται σε αρνητικές προτάσεις (αντίστοιχη με τη σειρά *no-* της αγγλικής). Η κατανομή των υπό εξέταση αντωνυμιών (*κάποιος/κάτι* και *κανένας/τίποτα*) στις τρεις προαναφερθείσες λειτουργίες του [+/-ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΥ] παρουσιάζεται στον Πίνακα 2. Η αντωνυμία *τις* ‘κάποιος’ τοποθετείται για λόγους σύγκρισης.

<i>συγκεκριμένο</i> (κατάφαση)		<i>μη συγκεκριμένο</i> (υποθετικός λόγος/ερώτηση)		<i>μη συγκεκριμένο</i> (άρνηση)
τις	→	τις	→	τις
κάποιος				
κάτι				
κανείς (;)	(←)	κανείς	←	κανείς
τίποτε	←	τίποτε	←	τίποτε

Πίνακας 2: Η λειτουργική κατανομή των αντωνυμιών *κάποιος* και *κανένας* στην ΥΜΕ (προσαρμοσμένο από Holton *et al.* 2019: 1024).

Η λειτουργική αυτή κατανομή αναδεικνύει ότι τα *κανείς* και *τίποτα*, αν και κατά την δημιουργία τους δήλωναν αποκλειστικά το *μη συγκεκριμένο* σε περιβάλλον άρνησης, έφτασαν ήδη στην ΥΜΕ να δηλώνουν το *συγκεκριμένο*. Αντίθετα, το *κάποιος* και το *κάτι*, ακριβώς επειδή εμφανίστηκαν για να εκφράζουν το *συγκεκριμένο*, δεν επεκτάθηκαν στη λειτουργία του *μη συγκεκριμένου*.

Εφόσον παρατηρείται η σταδιακή επέκταση των αντωνυμιών (από τη *συγκεκριμένη* λειτουργία προς τη *μη συγκεκριμένη*, και το αντίθετο) ήδη κατά το διάστημα της ΥΜΕ, αυτό δείχνει ότι η λειτουργική επέκταση, τουλάχιστον ως μηχανισμός, είναι εφικτή (όπως συνέβη ήδη με το *τις*). Η επιβεβαίωση της υπόθεσης εργασίας θα δώσει ταυτόχρονα

Παρόμοιες πληροφορίες εντοπίζονται και στη γραμματική των Holton *et al.* (1999: 103–104), και συγκεκριμένα ότι τα *κάποιος* και *κάτι* έχουν τη λειτουργία του *συγκεκριμένου* και εμφανίζονται σε κάθε είδος πρότασης, ενώ τα *κανένας* και *τίποτα* έχουν τη λειτουργία του *μη συγκεκριμένου* και εμφανίζονται σε προτάσεις ερωτηματικές και αρνητικές (μη αποφαντικές). Εντοπίζουν, επίσης, κάποιες περιπτώσεις όπου το *κάποιος* αντικαθιστά το *κανένας*, όπως φαίνεται στο (5):

- (5) α. Ας ρωτήσουμε *κάποιον* (/κανέναν).
β. Αν βρεις *κάποιον* (/κανέναν), ρώτησέ τον.
γ. Για φέρε μου *κάτι* (/τίποτα) να φάω!

(Holton *et al.* 1999: 315)

Και στις τρεις αυτές περιπτώσεις ο/η ομιλητής/ομιλήτρια δεν είναι απαραίτητο να υπονοεί μια συγκεκριμένη οντότητα, αλλά «όποιον ή ό,τι βρεθεί» (Holton *et al.* 1999: 315). Τα παραδείγματα αυτά αναδεικνύουν ότι οι λειτουργίες αλληλεπικαλύπτονται, εφόσον υπάρχει δυνατότητα εναλλαξιμότητας των δύο αντωνυμιών. Το ερώτημα που προκύπτει είναι το πώς είναι εφικτό το *κανένας* να ισοδυναμεί με το *κάποιος* ενώ δηλώνει το *μη συγκεκριμένο*. Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα προκύπτει από την επιβεβαίωση της υπόθεσης εργασίας, δηλαδή ότι το *κάποιος* δεν δηλώνει αποκλειστικά το *συγκεκριμένο* αλλά μπορεί να δηλώνει και το *μη συγκεκριμένο*. Στο επόμενο κεφάλαιο εξετάζονται τα περιβάλλοντα στα οποία αυτό συμβαίνει, τα οποία τελικά καθορίζουν την *συγκεκριμένη* ή *μη συγκεκριμένη* αναφορά της αντωνυμίας.

3. Ανάλυση δεδομένων

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συντακτικά χαρακτηριστικά των αντωνυμιών (3.1), πραγματοποιείται η επιμέρους κατηγοριοποίηση με βάση τη λειτουργική κατανομή τους (3.2), και εντοπίζονται τα περιβάλλοντα κατανομής της νέας κατηγοριοποίησης που προτείνεται (3.3).

3.1 Υπό εξέταση συντακτικές οντότητες

Οι υπό εξέταση συντακτικές οντότητες είναι ο αρνητικός ΔΠ *κανΕΝΑΣ* (ενδεικτικά Progovac 1994· Tsimpli & Roussou 1996· Giannakidou 2011), ο επιδραστικός ΔΠ *κανένας* (ενδεικτικά Tsimpli & Roussou 1996· Veloudis 2017), και ο υπαρκτικός ποσοδείκτης (ΥΠ) *κάποιος* (ενδεικτικά Βελούδης 1996· Tsimpli & Roussou 1996). Ο λόγος που το λέξημα ΚΑΝΕΝΑΣ διαχωρίζεται συντακτικά σε δύο οντότητες είναι διότι, ανάλογα με το συντακτικό περιβάλλον, αλλάζει σημασία και συντακτική συμπεριφορά. Λεξικά η οντότητα είναι μία (ΚΑΝΕΝΑΣ), αλλά σημασιολογικά είναι δύο (*κανΕΝΑΣ* και *κανένας*).

Συγκεκριμένα, ο αρνητικός ΔΠ *κανΕΝΑΣ* εντοπίζεται σε αρνητικά περιβάλλοντα με τη σημασία *ούτε ένας*, όπως φανερώνουν τα παραδείγματα στο (6), στα οποία ο τελεστής της άρνησης είναι υποχρεωτικός:

- (6) α. *ΚανΕΝΑΣ* να *(μη) φάει τα φρούτα.
β. *(Δεν) είδα *κανΕΝΑ*.
γ. *ΤΙΠΟΤΑ* *(δεν) θέλω να φάω.

(Tsimpli & Roussou 1996: 53–57)

Ο επιδραστικός ΔΠ *κανένας* εντοπίζεται σε περιβάλλοντα ερώτησης ολικής άγνοιας, τροπικότητας και υποθετικού λόγου (Tsimpli & Roussou 1996: 61), και έχει τη σημασία μιας οποιασδήποτε (μη συγκεκριμένης) οντότητας (7)–(8):

- (7) α. Έφαγες *τίποτα*;
β. Φέρε *κανένα* μαζί σου.
γ. Αν δεις *κανένα*, [...]

(Tsimpli & Roussou 1996: 55)

- (8) α. Μπορεί να την υποστήριξε *κανένας*.
β. Αν θα την υποστηρίξει *κανένας*, [...]
γ. Πότε πότε την υποστήριξε *κανένας*.

(Veloudis 2017: 137)

Τέλος, ο ΥΠ *κάποιος* εμφανίζεται σε όλα τα περιβάλλοντα, και έχει τη σημασία «υπάρχει (τουλάχιστον) μια οντότητα *x* που επιβεβαιώνει τη σημασία του κατηγορήματος» (Saeed 2017: 385):

(9) α. *Κάποιος* ψήφισε εναντίον της πρότασης.

(Veloudis 2017: 144)

β. Είδα *κάποιον*.

γ. Συμπαθείς *κάποιον*;

(Tsimplici & Roussou 1996: 54)

Μέχρι τώρα, οι δύο λεξικές οντότητες (*κάποιος* και *κανένας*) έχουν προσαυξηθεί στις τρεις (*κάποιος*, *κανένας*, *κανΕΝΑΣ*). Στην επόμενη ενότητα θα παρουσιαστεί ένα ακόμα επίπεδο κατηγοριοποίησης, που θα αποδώσει το σύνολο των πέντε αντωνυμικών οντοτήτων.

3.2 Υπό εξέταση αντωνυμικές οντότητες

Το κριτήριο αυτής της επιπλέον κατηγοριοποίησης που θα αποδώσει τελικά πέντε σημασιοσυντακτικές οντότητες είναι η κάθε αντωνυμία (*κάποιος*, *κανένας*), σε συνδυασμό με την σημασιοσυντακτική της υπόσταση (αρνητικός ΔΠ, επιδραστικός ΔΠ, ΥΠ), και με την λειτουργία που μπορεί να επιτελεί (*συγκεκριμένο*, *μη συγκεκριμένο*).

Αυτή η κατηγοριοποίηση συνοψίζεται στον Πίνακα 3 παρακάτω, σύμφωνα με τον οποίο το *κάποιος* ως ΥΠ επιμερίζεται σε δύο σημασιοσυντακτικές οντότητες (*κάποιος*_[+ΣΥΓΚ] και *κάποιος*_[-ΣΥΓΚ]), και το *κανένας* επιμερίζεται σε τρεις. Ως επιδραστικός ΔΠ αναλύεται ως *κανένας*_[+ΣΥΓΚ] και *κανένας*_[-ΣΥΓΚ], και ως αρνητικός ΔΠ μόνο ως *κανΕΝΑΣ*_[-ΣΥΓΚ].

σημασιοσυντακτική υπόσταση	λέξημα	συγκεκριμένο	μη συγκεκριμένο
Υπαρκτικός Ποσοδείκτης	<i>κάποιος</i>	<i>κάποιος</i> _[+ΣΥΓΚ]	<i>κάποιος</i> _[-ΣΥΓΚ]

επιδραστικός ΔΠ	κανέννας	κανέννας _[+ΣΥΓΚ]	κανέννας _[-ΣΥΓΚ]
αρνητικός ΔΠ			κανΕΝΑΣ _[-ΣΥΓΚ]

Πίνακας 3: Οι υπό εξέταση πέντε σημασιολογικές αντωνυμικές οντότητες.

Επομένως, πρώτα θα παρουσιαστούν οι δύο περιπτώσεις της πρωτοτυπικής αντιστοίχισης αντωνυμίας και λειτουργίας (*κάποιος*_[+ΣΥΓΚ], *κανέννας*_[-ΣΥΓΚ]), οι οποίες θα λειτουργήσουν ως μέτρο σύγκρισης. Στη συνέχεια, θα εντοπιστούν τα περιβάλλοντα των αντίστροφων λειτουργιών τους (*κάποιος*_[-ΣΥΓΚ], *κανέννας*_[+ΣΥΓΚ]), και θα είναι δυνατή η εξαγωγή γενικεύσεων μέσω της σύγκρισής τους.

Μεθοδολογικά, τα παραδείγματα χρήσης όλων των αντωνυμικών οντοτήτων που αξιοποιούνται για τον εντοπισμό των περιβαλλόντων κατανομής, προέρχονται κατά πλειοψηφία από την υπάρχουσα βιβλιογραφία (βλ. ενότητα (2.3) κ.ά.), αυτούσια ή προσαρμοσμένα. Ωστόσο, για να συμπεριλαμβάνονται παραδείγματα που περιέχουν κάθε εξεταζόμενη συντακτική μεταβλητή (και για να γίνεται φανερό το αν κάποιες μεταβλητές δεν ικανοποιούνται), ορισμένα παραδείγματα δημιουργούνται *ad hoc*, και άλλα αντλούνται από γραπτό λόγο στο διαδίκτυο (βλ. (13)).

3.3 Περιβάλλοντα κατανομής

Σε όλα τα παραδείγματα χρήσης του *κάποιος*_[+ΣΥΓΚ] εντοπίζεται ο συνδυασμός χρόνου-όψης [+ΠΑΡ, +ΣΥΝ], σε περιβάλλον κατάφασης. Ενδεικτικά παραδείγματα παρατίθενται στο (10):

- (10) α. Πέρασε_[+ΠΑΡ, +ΣΥΝ] *κάποιο μάθημα* στις τελευταίες εξετάσεις, [...].
β. *Κάποιος* μου είπε ότι είδε_[+ΠΑΡ, +ΣΥΝ] τον Βασίλη στην Αίγινα.

(Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004: 144)

- γ. *Κάποιος* ήρθε_[+ΠΑΡ, +ΣΥΝ] και σε ζητούσε.
δ. *Κάτι* μπλέχτηκε_[+ΠΑΡ, +ΣΥΝ] στα γρανάζια.

(Holton *et al.* 1999: 312–313)

Ωστόσο, εντοπίστηκαν κάποιοι τελεστές τροπικότητας (ΤΡΟΠ), άρνησης (ΑΡΝ) και μέλλοντα (ΜΕΛ) σε μη καταφατικές προτάσεις με διαφορετικό συνδυασμό χρόνου-όψης, αλλά στις περιπτώσεις αυτές υπήρχε η προϋπόθεση ύπαρξης μιας *συγκεκριμένης* προθετικής φράσης (ΠρΦ) ή ενός κύριου ονόματος στην πρόταση, όπως αναδεικνύουν τα παραδείγματα στο (11):

(11) α. *Κάτι* δεν_[ΑΡΝ] πάει_[−ΠΑΡ, −ΣΥΝ] καλά με το αυτοκίνητο.

β. *Κάποια Μαρία* θα_[ΜΕΛ] σε καλέσει_[−ΠΑΡ, +ΣΥΝ] το απόγευμα, τηλεφώνησε πριν, [...].

(προσαρμοσμένα από Holton *et al.* 1999: 313)

Αντίστοιχα, σε όλα τα παραδείγματα χρήσης του *κανένας*_[−ΣΥΓΚ], εντοπίστηκαν τελεστές τροπικότητας, ερώτησης (Q), υπόθεσης (ΥΠΟΘ), μέλλοντα, και άμεσης (ΑΜ) και έμμεσης (ΕΜ) άρνησης, όπως δείχνουν τα παραδείγματα στο (12), ανεξαρτήτως συνδυασμού χρόνου-όψης. Σημειώνεται επιπρόσθετα ότι η μετατροπή της όψης σε συνοπτική σε θαμιστικό περιβάλλον οδηγεί σε αντιγραμματικότητα (12ε–ε’):

(12) α. Τι καλά θα_[ΜΕΛ, ΤΡΟΠ] ήταν να_[ΤΡΟΠ] την υποστήριζε_[+ΠΑΡ, −ΣΥΝ] *κανένας*!

β. Αν_[ΥΠΟΘ] (θα_[ΜΕΛ]) την υποστηρίξει_[−ΠΑΡ, +ΣΥΝ] *κανένας*, έχει ελπίδες.

(Veloudis 2017: 136–137)

γ. Δεν_[ΑΡΝ] θέλεις_[−ΠΑΡ, −ΣΥΝ, *(Q), ΒΟΥΛ] *κάνα φρούτο*;

δ. Δεν_[ΕΜ, ΑΡΝ] νομίζω_[−ΠΑΡ, −ΣΥΝ] ότι ήρθε *κανένας*.

ε. Έβλεπα_[+ΠΑΡ, −ΣΥΝ] *κανέναν που και που*.

ε’ *Είδα_[+ΠΑΡ, +ΣΥΝ] *κανέναν που και που*.

Επομένως, για τις δύο αυτές αντωνυμικές οντότητες (*κάποιος*_[+ΣΥΓΚ], *κανένας*_[−ΣΥΓΚ]), δηλαδή τις αντωνυμίες με την πρωτοτυπική τους λειτουργία, επιβεβαιώνονται τα περιβάλλοντα κατανομής της υπάρχουσας βιβλιογραφίας (Holton *et al.* 1999: 312–316· Tsimpli & Roussou 1996: 55–72 κ.ά.), που παρουσιάστηκαν σε προηγούμενη ενότητα (3.1).

Στη συνέχεια, εξετάζονται αντιπαραβολικά τα περιβάλλοντα κατανομής των δύο αντωνυμιών με την αντίστροφη λειτουργία, δηλαδή τα περιβάλλοντα του *κάποιος*_[-ΣΥΓΚ] και του *κανένας*_[+ΣΥΓΚ]. Ξεκινώντας, για τον εντοπισμό των περιβαλλόντων του *κάποιος*_[-ΣΥΓΚ] χρησιμοποιούνται περιπτώσεις οι οποίες αφενός δεν είναι απαραίτητο να αναφέρονται σε μια συγκεκριμένη οντότητα αλλά σε «όποιον ή ό,τι βρεθεί», και αφετέρου αναφέρεται ρητά η αντικατάσταση του *κανένας* από το *κάποιος*, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία (2.3). Τα παραδείγματα εμπλουτίζονται από πραγματωμένο γραπτό λόγο δημοσιευμένο στο διαδίκτυο.¹

Οι εμφανιζόμενες συντακτικές μεταβλητές είναι οι τελεστές τροπικότητας, ερώτησης, υπόθεσης, μέλλοντα, και άμεσης/έμμεσης άρνησης, ανεξαρτήτως συνδυασμού χρόνου-όψης, όπως φαίνεται στα παραδείγματα στο (13):

- (13) α. Ας_[ΤΡΟΠ] ρωτήσουμε_[-ΠΑΡ, +ΣΥΝ] *κάποιον*. (=5α)
 β. Θα_[ΜΕΛ] μαγειρέψεις_[-ΠΑΡ, +ΣΥΝ, Q] *κάτι* νόστιμο επιτέλους;
 γ. Αν_[ΥΠΟΘ] *κάποιος* χρησιμοποιεί_[-ΠΑΡ, -ΣΥΝ] κάρτα για πληρωμές [...].
 δ. Δεν_[ΑΡΝ] έχεις_[-ΠΑΡ, -ΣΥΝ] εσύ *κάποιο πρόβλημα*.
 ε. Έφουγα χωρίς_[ΕΜ.ΑΡΝ] να_[ΤΡΟΠ] δω_[-ΠΑΡ+ΣΥΝ] *κάποιον*.
 στ. Πώς θα_[ΜΕΛ] μπορούσε_[+ΠΑΡ, -ΣΥΝ, ΤΡΟΠ, Q] *κάποιος* να_[+ΤΡΟΠ] απαντήσει_[-ΠΑΡ, +ΣΥΝ, Q] «ναι» σε αυτό;

Η σύγκριση των περιβαλλόντων του *κάποιος*_[-ΣΥΓΚ] (13) με του *κανένας*_[-ΣΥΓΚ] (12), δηλαδή των δύο *μη συγκεκριμένων* αντωνυμιών, οδηγεί στην παρατήρηση ότι τα περιβάλλοντα αυτά ταυτίζονται απόλυτα. Η ταύτιση αυτή αναδεικνύει ότι η λειτουργία του *μη συγκεκριμένου* στην ΚΝΕ δεν σχετίζεται με την επιλογή της αντωνυμίας, αλλά με τα ίδια τα επιδραστικά περιβάλλοντα (τροπικότητα, ερώτηση, υπόθεση, μέλλοντα, άμεση/έμμεση άρνηση). Με άλλα λόγια, όποια αντωνυμία και αν χρησιμοποιηθεί, είτε το *κάποιος* είτε το *κανένας*, αν βρίσκεται σε κάποια από τα παραπάνω περιβάλλοντα, θα εκφράζει τη λειτουργία του *μη συγκεκριμένου*.

Δεν εντοπίζονται παρομοίως ταυτόσημα παραδείγματα για το *κανένας*_[+ΣΥΓΚ] σε σύγκριση με το *κάποιος*_[+ΣΥΓΚ], αλλά παρουσιάζονται οι εξής δύο περιπτώσεις (14):

¹ Συγκεκριμένα, το (13γ) προέρχεται από το “Μετρητά. Τα χρειαζόμαστε;” (2024), το (13δ) από το “Οδηγός επιβίωσης για εφήβους” (2021), και το (13στ) από το “Αποδέχστε τον εαυτό σας; (20 εμπόδια και τι να κάνετε για αυτά)” (2022).

- (14) α. Αν_[ΥΠΟΘ] έρθει_[-ΠΑΡ, +ΣΥΝ] κανένας Πέτρος, μην του πεις ότι είμαι εδώ.
 β. Δεν θέλω να πάμε εκεί, γιατί μπορεί_[ΤΡΟΠ] να_[ΤΡΟΠ] πέσουμε_[-ΠΑΡ, +ΣΥΝ] σε καμιά μαμά μου.

(Veloudis 2017: 143)

Στο (14α) η φράση *κανένας Πέτρος* δεν υπονοεί μια οποιαδήποτε οντότητα που τυχαίνει να ονομάζεται *Πέτρος*, αλλά αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο πρόσωπο (ισοδυναμεί σημασιολογικά με την οριστική φράση *ο Πέτρος*). Αντίστοιχα, στο (14β) η φράση *καμιά μαμά μου* δεν αναφέρεται σε μια οποιαδήποτε οντότητα, αλλά σε μια συγκεκριμένη (ισοδυναμεί σημασιολογικά με τη φράση *στη μαμά μου*).

Αν και τα περιβάλλοντα αυτών των περιπτώσεων ανήκουν στα επιδραστικά (υπόθεση, τροπικότητα), τα οποία εκφράζουν εξ ορισμού το *μη συγκεκριμένο*, οι αντωνυμίες *κανένας* και *καμιά* προσδιορίζουν δύο *συγκεκριμένες* ΑΦ, ένα κύριο όνομα και μία ονοματική φράση με τον αδύναμο τύπο κτητικής αντωνυμίας. Αυτό οδηγεί στη γενίκευση ότι το *κανένας*_[+ΣΥΓΚ], αν και εντοπίζεται στα περιβάλλοντα νομιμοποίησης του επιδραστικού ΔΠ, αποκτά τη λειτουργία του *συγκεκριμένου* όταν προσδιορίζει ένα κύριο όνομα ή μία εξ ορισμού *συγκεκριμένη* ΑΦ.

Ολοκληρώνοντας τη διερεύνηση των περιβαλλόντων και των πέντε αντωνυμικών οντοτήτων, ακολουθούν τα περιβάλλοντα κατανομής του αρνητικού ΔΠ *κανΕΝΑΣ*_[-ΣΥΓΚ], που εκφράζει εξ ορισμού το *μη συγκεκριμένο*.

Αρχικά, τα κριτήρια νομιμοποίησης του αρνητικού ΔΠ είναι το *Κριτήριο της Άρνησης* (Tsimpli & Roussou 1996: 51–52) που μεταφράζεται ως υποχρεωτικότητα ύπαρξης του αρνητικού τελεστή (15), και το *Κριτήριο της Εστίασης* (Tsimpli 1990, 1995 από Tsimpli & Roussou 1996: 56) που εκφράζεται με τη δυνατότητα μετακίνησης της αντωνυμίας σε θέση *Εστίασης* (16):

- (15) α. *(Δεν_[+ΑΡΝ]) θέλω_[-ΠΑΡ, -ΣΥΝ, ΒΟΥΛ] *ΤΙΠΟΤΑ*.
 β. Να *(μην_[+ΑΡΝ]) έρθει_[-ΠΑΡ, +ΣΥΝ, ΒΟΥΛ] *κανΕΝΑΣ*.
 (16) α. *(Δεν_[+ΑΡΝ]) προσβάλλετε_[-ΠΑΡ, -ΣΥΝ] *κανΕΝΑΝ*, [...].
 β. *ΚανΕΝΑΝ* δεν_[+ΑΡΝ] προσβάλλετε [...].

Ως προς τα περιβάλλοντα κατανομής του αρνητικού ΔΠ, αυτά είναι υποχρεωτικά τα αρνητικά περιβάλλοντα (15), ενώ ταυτόχρονα μπορεί να συνεμφανίζεται με ένα ή και περισσότερα από εκείνα που συνοψίστηκαν προηγουμένως ως επιδραστικά περιβάλλοντα, όπως φαίνεται στο (17):

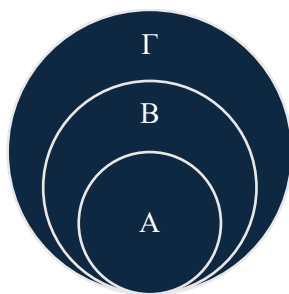
(17) * $(\Delta\epsilon\nu_{[+APN]})$ ήρθε $_{[+ΠΑΡ, +ΣΥΝ, (Q)]}$ κανΕΝΑΣ στο πάрту;

Η περίπτωση στο (17) αναδεικνύει ότι η ύπαρξη του αρνητικού τελεστή (δεν) είναι εκείνη που νομιμοποιεί τον αρνητικό ΔΠ, καθώς αν απουσιάζει το αποτέλεσμα είναι αντιγραμματικό. Αντίθετα, το περιβάλλον της ερώτησης είναι προαιρετικό (το παράδειγμα παραμένει γραμματικό και μετά την αφαίρεσή του) και, επομένως, δεν επιδρά στη νομιμοποίηση του αρνητικού ΔΠ.

Επομένως, ο αρνητικός ΔΠ κανΕΝΑΣ $_{[-ΣΥΓΚ]}$ εντοπίζεται υποχρεωτικά σε αρνητικά (και προαιρετικά σε επιδραστικά περιβάλλοντα), και εκφράζει τη λειτουργία του *μη συγκεκριμένου* (βλ. Holton *et al.* 1999: 312–316· Tsimpli & Roussou 1996: 55–72 κ.ά.) επιβεβαιώνοντας τη σχετική βιβλιογραφία.

4. Αποτελέσματα

Τα περιβάλλοντα κατανομής των πέντε σημασιολογικών αντωνυμικών οντοτήτων έχουν τη μορφή συνόλων και υποσυνόλων (Διάγραμμα 1):

όπου:

A: αρνητικοί ΔΠ (κανΕΝΑΣ $_{[-ΣΥΓΚ]}$)

B: επιδραστικοί ΔΠ (κανένας $_{[+/-ΣΥΓΚ]}$, κάποιος $_{[-ΣΥΓΚ]}$)

Γ: ΥΠ (κάποιος $_{[+/-ΣΥΓΚ]}$)

Διάγραμμα 1: Η συσχέτιση των περιβαλλόντων των τριών σημασιολογικών εκφάνσεων των αντωνυμικών κάποιος και κανένας.

Συγκεκριμένα, τα περιβάλλοντα των αρνητικών ΔΠ είναι υποσύνολο των περιβαλλόντων των επιδραστικών ΔΠ, και αυτά είναι υποσύνολο των περιβαλλόντων των ΥΠ.

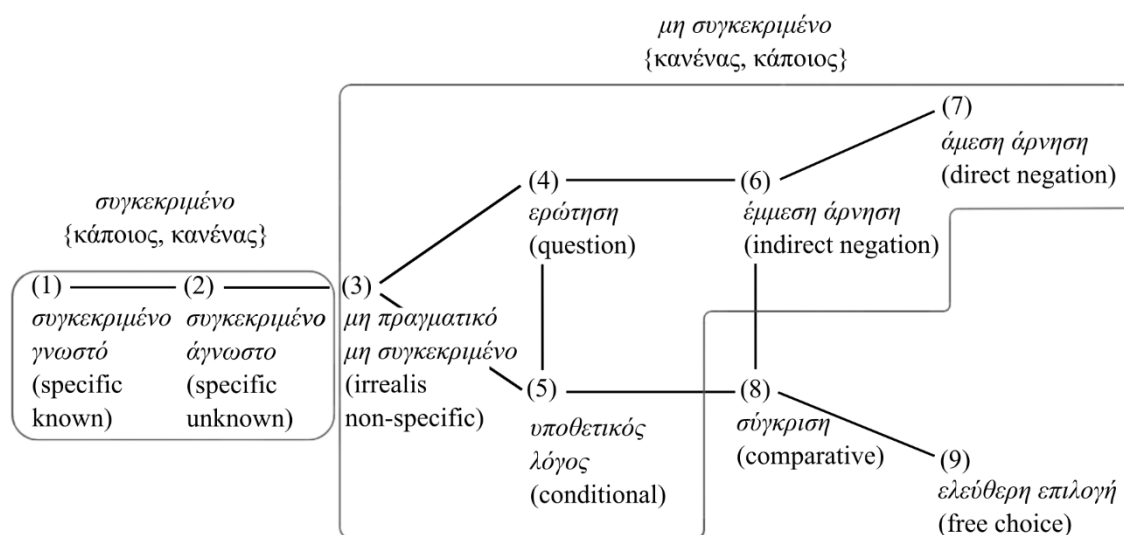
ειδοποιός διαφορά	κατηγορία	περιβάλλοντα	προϋποθέσεις	αντωνυμική οντότητα	λειτουργία
άρνηση, έμφαση, εστίαση ↓	Α. Αρνητικά	Άρνηση δεν/μην (Ερώτηση) (Τροπικότητα) (Υποθ. λόγος) (Μέλλοντας) (Έμμεση άρνηση)	—	κανΕΝΑΣ _[-ΣΥΓΚ]	μη συγκεκριμένο
		Ερώτηση Τροπικότητα Υποθετικός λόγος Μέλλοντας (Αμ. άρνηση) (Εμ. άρνηση)	—	κανένας _[-ΣΥΓΚ] κάποιος _[-ΣΥΓΚ]	
		Κατάφαση, [+ΠΑΡ, +ΣΥΝ]	—	κάποιος _[+ΣΥΓΚ]	
		Άρνηση Μέλλοντας Τροπικότητα Υπόθεση	ΠρΦ/κύριο όνομα κύριο όνομα/ ΑΦ _[+ΣΥΓΚ]	κάποιος _[+ΣΥΓΚ] κανένας _[+ΣΥΓΚ]	
τελεστές νομιμοποίησης ↓	Β. Επιδραστικά	Κατάφαση, [+ΠΑΡ, +ΣΥΝ]	—	κάποιος _[+ΣΥΓΚ]	συγκεκριμένο
		Άρνηση Μέλλοντας Τροπικότητα Υπόθεση	ΠρΦ/κύριο όνομα κύριο όνομα/ ΑΦ _[+ΣΥΓΚ]	κάποιος _[+ΣΥΓΚ] κανένας _[+ΣΥΓΚ]	
		Κατάφαση, [+ΠΑΡ, +ΣΥΝ]	—	κάποιος _[+ΣΥΓΚ]	
		Άρνηση Μέλλοντας Τροπικότητα Υπόθεση	ΠρΦ/κύριο όνομα κύριο όνομα/ ΑΦ _[+ΣΥΓΚ]	κάποιος _[+ΣΥΓΚ] κανένας _[+ΣΥΓΚ]	
τελεστές νομιμοποίησης ↓	Γ. Υπαρκτικά	Κατάφαση, [+ΠΑΡ, +ΣΥΝ]	—	κάποιος _[+ΣΥΓΚ]	συγκεκριμένο
		Άρνηση Μέλλοντας Τροπικότητα Υπόθεση	ΠρΦ/κύριο όνομα κύριο όνομα/ ΑΦ _[+ΣΥΓΚ]	κάποιος _[+ΣΥΓΚ] κανένας _[+ΣΥΓΚ]	
		Κατάφαση, [+ΠΑΡ, +ΣΥΝ]	—	κάποιος _[+ΣΥΓΚ]	
		Άρνηση Μέλλοντας Τροπικότητα Υπόθεση	ΠρΦ/κύριο όνομα κύριο όνομα/ ΑΦ _[+ΣΥΓΚ]	κάποιος _[+ΣΥΓΚ] κανένας _[+ΣΥΓΚ]	

Πίνακας 4: Τα περιβάλλοντα κατανομής των πέντε σημασιολογικών αντωνυμικών οντοτήτων του *κάποιος* και *κανένας* στην ΚΝΕ.

Όπως συνοψίζει ο Πίνακας 4, τα περιβάλλοντα κατανομής των υπαρκτικών ποσοδεικτών ([Γ]) είναι ουσιαστικά όλα τα δυνατά περιβάλλοντα, με τη σημείωση ότι το *κάποιος*_[+ΣΥΓΚ] συναντάται σε καταφάσεις με συνδυασμό χρόνου-όψης [+ΠΑΡ, +ΣΥΝ], ενώ το *κάποιος*_[-ΣΥΓΚ] σε επιδραστικά περιβάλλοντα (με προϋπόθεση την ύπαρξη μιας προσδιοριστικής ΠρΦ ή ενός κύριου ονόματος). Τα περιβάλλοντα κατανομής των επιδραστικών ΔΠ ([Β]) είναι οι προτάσεις με την παρουσία του ερωτηματικού, τροπικού, υποθετικού, μελλοντικού, και αρνητικού τελεστή (άμεσου/έμμεσου), και οι αντωνυμικές οντότητες που μπορούν να εντοπιστούν σε αυτά είναι το *κανένας*_[+/-ΣΥΓΚ] (και το *κάποιος*_[-ΣΥΓΚ], όπως προαναφέρθηκε). Συγκεκριμένα για το *κανένας*_[+ΣΥΓΚ], αν και εντοπίζεται σε επιδραστικά περιβάλλοντα, αποκτά τη λειτουργία του *συγκεκριμένου* όταν προσδιορίζει

ένα κύριο όνομα ή μια ΑΦ_[+ΣΥΓΚ]. Τα περιβάλλοντα κατανομής των αρνητικών ΔΠ ([A]) είναι τα αρνητικά περιβάλλοντα, με δυνατή την συν-εμφάνιση με τελεστές ερώτησης, τροπικότητας, υποθετικού λόγου και μέλλοντα, και η σημασιοσυντακτική αντωνυμική οντότητα που μπορεί να εντοπιστεί σε αυτό είναι το *κανΕΝΑΣ*_[-ΣΥΓΚ].

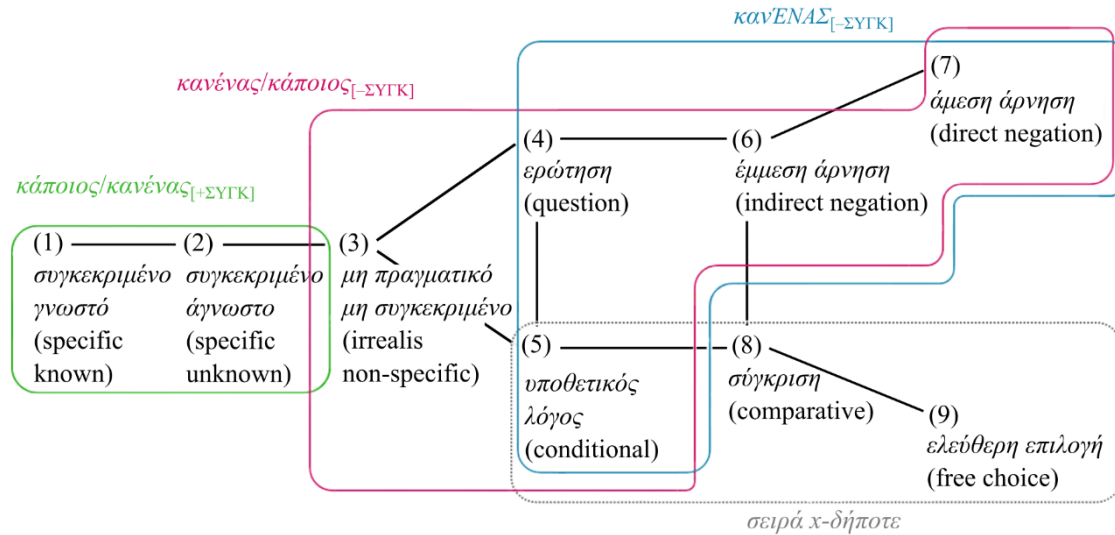
Επομένως, η λειτουργία του *συγκεκριμένου* στην ΚΝΕ εκφράζεται μέσα από τα υπαρκτικά περιβάλλοντα, και η αντωνυμία που εμφανίζεται είναι το πρωτοτυπικό *κάποιος*, αλλά και το *κανένας* υπό συντακτικές προϋποθέσεις, ενώ η λειτουργία του *μη συγκεκριμένου* δηλώνεται μέσα από τα επιδραστικά και αρνητικά περιβάλλοντα, και οι αντωνυμίες με τις οποίες εκφράζεται είναι επίσης το *κάποιος* και το *κανένας*. Η κατανομή των λειτουργιών σε συνδυασμό με τις αντωνυμίες ως λήμματα του λεξικού που εκφράζουν την κάθε λειτουργία παρουσιάζονται στην Εικόνα 2, η οποία αποτελεί προσαρμογή του συνεπαγωγικού χάρτη του Haspelmath (1997) που παρουσιάστηκε στην ενότητα (2.1):

Εικόνα 2: Η κατανομή των λειτουργιών του *συγκεκριμένου* και *μη συγκεκριμένου* στον συνεπαγωγικό χάρτη του Haspelmath (1997) για την ΚΝΕ και οι εμφανιζόμενες αντωνυμίες.

Αντίστοιχα, στην Εικόνα 3 παρουσιάζεται μία ακόμα προσαρμογή του, στην οποία παρουσιάζονται οι εμφανιζόμενες πέντε σημασιοσυντακτικές αντωνυμικές οντότητες, ανάλογα με το περιβάλλον εμφάνισής τους. Στις θέσεις (1)–(2) οι σημασιοσυντακτικές αντωνυμικές οντότητες που εντοπίζονται είναι το *κάποιος*_[+ΣΥΓΚ] και το *κανένας*_[+ΣΥΓΚ], με τη σημείωση ότι, εφόσον τα περιβάλλοντα κατανομής είναι τα υπαρκτικά, και εφόσον αποτελούν υπερσύνολο των επιδραστικών, το *κανένας*_[+ΣΥΓΚ] μπορεί να εκφράζει

ταυτόχρονα περισσότερες από μία θέσεις ως αποτέλεσμα της ύπαρξης επιδραστικών τελεστών. Στα επιδραστικά περιβάλλοντα (θέσεις (3)–(7)) εντοπίζεται το *κάποιος*_[+ΣΥΓΚ] και το *κανένας*_[−ΣΥΓΚ], και στα αρνητικά ((4)–(7)) μόνο το *καν'ΕΝΑΣ*_[−ΣΥΓΚ].

Εικόνα 3: Οι εμφανιζόμενες σημασιολογικές αντωνυμικές οντότητες ανά θέση στον συνεπαγωγικό χάρτη του Haspelmath (1997) για την ΚΝΕ.

Η παραπάνω οπτικοποίηση μπορεί να συμπληρώσει την αντίστοιχη κατανομή που παρουσιάζει ο Haspelmath (1997: 266) για την κατανομή των αντωνυμιών στη νέα ελληνική, η οποία παραμένει στη διττή και πάγια αντιστοίχιση *κάποιος*_[+ΣΥΓΚ] και *κανένας*_[−ΣΥΓΚ], παραβλέποντας τη δυνατότητα εναλλαξιμότητας των δύο αντωνυμιών που η παρούσα παρουσίαση αναδεικνύει, με συντακτικά πλέον κριτήρια. Επιστρέφοντας σε μία αρχική παρατήρηση, ο λόγος που εμφανίζεται επικάλυψη όρων σε κάποιες θέσεις του συνεπαγωγικού χάρτη, όπως αναφέρθηκε στην ενότητα (2.1), είναι ακριβώς η δυνατότητα εναλλαξιμότητας των λειτουργιών του *συγκεκριμένου* και *μη συγκεκριμένου* στις αντωνυμίες *κάποιος* και *κανένας*: η επικάλυψη όρων ανά θέση υπάρχει, επειδή η αντωνυμία *κάποιος* μπορεί να δηλώνει και το *μη συγκεκριμένο*.

5. Συμπεράσματα

Όπως αναδεικνύει η ανάλυση της παρούσας εργασίας (κεφάλαιο 3), σε συνδυασμό με τις εξαγόμενες γενικεύσεις (κεφάλαιο 4), η υπόθεση εργασίας επιβεβαιώνεται, αναδεικνύοντας ότι η ειδικότητα στη νέα ελληνική καθορίζεται από το συντακτικό

περιβάλλον. Συγκεκριμένα, η λειτουργία του *μη συγκεκριμένου* οφείλεται στα επιδραστικά και αρνητικά περιβάλλοντα, ενώ του *συγκεκριμένου* στα υπαρκτικά. Οι αντωνυμικές οντότητες που προκύπτουν ως συνδυασμός της καθαρής αντωνυμίας (*κάποιος, κανένας*), της σημασιολογικής της υπόστασης (ΥΠ, επιδραστικός ΔΠ, αρνητικός ΔΠ), και του χαρακτηριστικού [+/-ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ] είναι πέντε: το *κάποιος*_[+ΣΥΓΚ], το *κάποιος*_[-ΣΥΓΚ], το *κανένας*_[-ΣΥΓΚ], το *κανένας*_[+ΣΥΓΚ] και το *καν'ΕΝΑΣ*_[-ΣΥΓΚ]. Καθεμία από αυτές συναντάται σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα, επιτελεί εξειδικευμένο γραμματικό σκοπό και έχει καθορισμένα και γραμματικά ανιχνεύσιμα συντακτικά χαρακτηριστικά. Ο άμεσα επακόλουθος τρόπος με τον οποίο τα πορίσματα της παρούσας εργασίας μπορούν να επεκταθούν, είναι ο εντοπισμός της έκφρασης του δεύτερου συνεκτικού στοιχείου της ειδικότητας: η έκφραση του χαρακτηριστικού [+/- ΓΝΩΣΤΟ] στη νέα ελληνική.

Η επιβεβαίωση της υπόθεσης εργασίας, δηλαδή το ότι η ειδικότητα στην ελληνική καθορίζεται από το συντακτικό περιβάλλον, συνηγορεί στη δυνατότητα χρήσης δύο διαφορετικών αντωνυμιών για την έκφραση της ειδικότητας, σε αντίθεση με την τυπολογική τάση έκφρασης της ειδικότητας μέσω μορφολογικών διεργασιών (2.1). Ως προς τη διαχρονία (2.2), η τάση επέκτασης των λειτουργιών των δύο αντωνυμιών δείχνει να επιβεβαιώνεται και στη συγχρονία, καθώς όχι μόνο τα *κανείς/τίποτε* μετέβαλαν τη λειτουργία τους ήδη από το διάστημα της ΥΜΕ, αλλά, συγχρονικά, και τα *κάποιος/κάτι* τη μετέβαλαν αντίστοιχα, από το *συγκεκριμένο* στο *μη συγκεκριμένο*.

Ως προς τη συγχρονική περιγραφή των αντωνυμιών από τις σχολικές γραμματικές και τις γραμματικές αναφορές, η παρούσα εργασία μπορεί να φανεί χρήσιμη στον επαναπροσδιορισμό των κριτηρίων παρουσίασης των αντωνυμιών στα νεοελληνικά εγχειρίδια. Μέχρι τώρα, η παρουσίαση πραγματοποιείται στο διττό επίπεδο *κάποιος* και *κανένας*, δηλαδή με λεξιλογικό κριτήριο. Μάλιστα, στις περιπτώσεις που το *κανείς* σημαίνει «κάποιος», αυτό ισχύει ακριβώς επειδή το *κάποιος* μπορεί να δηλώνει και το *μη συγκεκριμένο*, και αυτός είναι ο λόγος που οι δύο αυτές σημασίες είναι εξ αρχής δυνατές. Για αυτόν τον λόγο, προτείνεται στο εξής το επίκεντρο της παρουσίασης να είναι η έκφραση της ειδικότητας με έμφαση στα σημασιολογικά χαρακτηριστικά των αντωνυμιών, δηλαδή με κριτήριο όχι πλέον λεξιλογικό αλλά σημασιολογικό, ώστε να γίνονται εμφανείς οι λόγοι ύπαρξης των διαφορετικών σημασιών αλλά και τα περιβάλλοντα στα οποία οι σημασίες εμφανίζονται.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνόγλωσσες

- Αποδέχεστε τον εαυτό σας; (20 εμπόδια και τι να κάνετε για αυτά). 2022, Ιούλιος 10. Ανακτήθηκε από: www.philomatheiaplus.com/2022/07/20.html. Τελευταία πρόσβαση 29 Δεκεμβρίου 2024.
- Βελούδης, Ι. 1996. Κάποιος, κάπου, κάποτε... Στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. Πρακτικά της 16ης ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του τμήματος Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, 4–6 Μαΐου 1995*, 366–377. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.
- Holton, D, Mackridge, P. & Φιλιππάκη-Warburton, E. 1999. *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Κλαίρης, Χ. & Μπαμπινιώτης, Γ. 2004. *Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική-Επικοινωνιακή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μετρητά. *Τα χρειαζόμαστε;*. 2024, Νοέμβριος 16. Ανακτήθηκε από www.skeptomenos-politis.gr/main-articles/metrita. Τελευταία πρόσβαση 29 Δεκεμβρίου 2024.
- Οδηγός επιβίωσης για εφήβους. 2021, Δεκέμβριος 27. Ανακτήθηκε από www.philomatheiaplus.com/2021/12/blog-post.html. Τελευταία πρόσβαση 29 Δεκεμβρίου 2024.
- Saeed, J. I. 2017. *Σημασιολογία* (μτφ. Ε. Δημελά, επιμ. Γ. Ι. Ξυδόπουλος). Αθήνα: εκδόσεις Πατάκη.
- Τοπιντζή, Ν. 2021. *Τυπολογία Γλωσσών. Βασικές αρχές, θεωρητικές προσεγγίσεις και φαινόμενα*. Ηράκλειο Κρήτης: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. 2008. *Νεοελληνική Γραμματική*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Χατζησαββίδης, Σ. & Χατζησαββίδου, Α. 2014. *Γραμματική Νέας Ελληνικής Γλώσσας Α', Β', Γ' Γυμνασίου*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.

Ξενόγλωσσες

- Dekier, J. 2021. Morphosyntax of specific and non-specific indefinite markers. *Glossa: a journal of general linguistics* 6(1): 70, 1–33. DOI: <https://doi.org/10.5334/gigl.1233>

- Eremina, O. 2012. *The Semantics of Russian Indefinite Pronouns: Scope, Domain Widening, Specificity, and Proportionality and Their Interaction*. Διδακτορική Διατριβή. Michigan State University.
- Giannakidou, A. 1998. *Polarity Sensitivity as (Non)Veridical Dependency*. Amsterdam: John Benjamins.
- Giannakidou, A. 2011. Negative and positive polarity items. *Semantics: An international handbook of natural language meaning*, 2, 1660-1712.
- Giannakidou, A. 2012. The Landscape of Greek Quantifiers. Στο E. L. Keenan, D. Paperno (επιμ.), *Handbook of Quantifiers in Natural Language*, 285–346.
- Haspelmath, M. 1997. *Indefinite pronouns*. Oxford University Press.
- Holton, D, Horrocks, G., Janssen, M., Lendari, T., Manolesou, I. & Toufexis, N. 2019. *The Cambridge grammar of medieval and early modern Greek*. Cambridge University Press.
- Progovac, L. 1994. *Negative and positive polarity: A Binding Approach*. Cambridge University Press.
- Roberts, I. & Roussou, A. 2003. *Syntactic change: a minimalist approach to grammaticalization*. Cambridge University Press.
- Roussou, A. & Vlachos, C. 2023. *The morphosyntax of wh-pronouns in Greek: implications for parameterization*. [αδημοσίευτη μελέτη]
- Tsimpli, I. M. 1990. The clause structure and word order in Modern Greek. *University College London Working Papers in Linguistics* 2: 226–255.
- Tsimpli, I. M. 1995. Focusing in Modern Greek. Στο K. Kiss (επιμ.), *Discourse Configurational Languages*. Oxford: Oxford University Press
- Tsimpli, I. M. & Roussou, A. 1996. Negation and polarity items in Modern Greek. *The Linguistic Review* 13, 49–81.
- Veloudis, I. 2017. How languages acquire new grammatical elements: The story of ka(n)-series in Modern Greek retold. *Linguistics*, 55(1), 117-152.